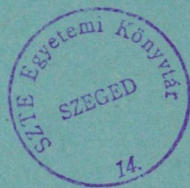

Heka László

**A horvát-magyar közjogi viszony,
különös tekintettel a horvátországi
1868: I. törvénycikkre és a magyarországi
1868: XXX. törvénycikkre**

Doktori értekezés tézisei
(Theses of PhD Dissertation)

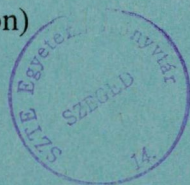

Szeged

2004

**A horvát-magyar közjogi viszony,
különös tekintettel a horvátországi
1868: I. törvénycikkre és a magyar-
országi 1868: XXX. törvénycikkre**

Doktori értekezés tézisei
(Theses of PhD Dissertation)

Konzulens: Dr. Ruszoly József DSc, egyetemi tanár

Írta: Heka László

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Jogtörténeti Tanszék

I.

A kutatási téma előzményeinek rövid összefoglalása

Az *értékezés célja* a magyar-horvát kiegyezésről szóló magyarországi 1868:XXX. és a horvátországi 1868: I. törvénycikk bemutatása, elemzése és értékelése. A dolgozat bemutatja a magyar-horvát viszony egyik sarkalatos törvénycikkét a történelmi események fényében. Igyekeztem választ adni arra a kérdésre, hogy hogyan értékelte a magyar-horvát közjogi viszonyt a két nemzet, valamint az európai jogászok, történészek. Arra törekedtem, hogy részletesen lefesse az 1868:XXX. és a 1868:I. tc. létrehozásának folyamatát, és fölhasználtam a törvénycikk megszületésében közreműködők írásos visszaemlékezéseit is. Végül bemutattam magát a törvényszöveget, összehasonlítva a magyar (1868: XXX. tc.) és horvát (1868: I. tc.) változatot, kiemelve azok különbségeit és az eltéréseket. A kiegyezési törvénycikk értelmezése során felvázoltam a témával kapcsolatos álláspontokat. Az eddigi nézeteket tiszteletben tartva az egész viszonyt másképpen igyekeztem értékelni, mint ahogy ezt a horvát, de főleg a délszláv szakirodalom tette. Ugyanakkor nem egyezik meg teljes mértékben a véleményem a magyar irodalomban elfogadott állásponttal sem. A szakirodalomból elsősorban *“a másik oldal”* nézeteinek bemutatását hiányoltam. Tudniillik a magyar szerzők a hazai és a nemzetközi irodalom mellett általában a horvát kutatók német, francia nyelven közölt írásait vették figyelembe, éppúgy, mint ahogyan a horvátok is csak az idegen nyelveken megjelent írásokról vettek tudomást. Az ok az volt, hogy – ritka kivételektől eltekintve - a horvátok nem értettek magyarul, a magyarok pedig horvátul. Így elmaradt a két nyelven megjelent források részletes kutatása, elemzése is. Ezt e disszertációban részben pótoltam és a két ellentétes nézet közlése mellett állást foglaltam a vitás kérdések elbírálásában is.

A témával való foglalkozásra prof. dr. Ruszoly József tanszékvezető egyetemi tanár ösztönzött, mivel PhD-ösztöndíjat nyertem a SZTE jogtörténeti tanszékén, és horvátországi születésű, magyar nemzetiségű vagyok, azaz ismerem a két ország, nemzet történetét, és jogrendszerét, ugyanis az Eszéki Egyetem jogi karán végeztem. A téma kétségtelenül megérdemelte a külön kutatást, hiszen a magyar-horvát jogtörténet egyik legvitatottabb kérdését közelítettem meg és *“más szemmel”* értékeltem azt. Ugyanis az 1868: XXX. tc. létrehozásakor a törvénycikkben rögzítendő közjogi viszonyról igen heves magyar-horvát vita folyt, amely nem volt mentes politikai beütésektől sem. A Monarchia bukása utáni időszakban pedig a délszláv irodalom ellenséges hangnemben szólt e törvénycikkről, még hozzá igen ritkán megjelenő és főleg közjogi viszonyokra vonatkozó írásokban. Horvátország függetlenné válása után lehetőség adódott – ezúttal politikai és minden egyéb külső befolyás nélkül – átértékelni a két nemzet és állam közötti 816 évig tartó viszonyt, melynek legfőbb kibontakozását éppen az idézett törvénycikk biztosította.

II.

Az alkalmazott módszerek

A dolgozat elkészítését *több mint egy évtizedes kutatómunka* előzte meg. Kutatásaimat 12 évvel ezelőtt kezdtem, és ennek keretében foglalkoztam olyan témákkal is, melyek ugyan közvetlenül nem tartoztak értekezésem tárgyához, de elősegítették a magyar-horvát viszony teljes corpusának a megismerését. Foglalkoztam például a szegedi dalmaták történetével, a magyar és a horvát néprajzzal, a szokások kutatásával, a horvátok magyarországi bevándorlásával, történetével, valamint az újkori horvát-magyar politikai és kulturális viszonyokkal. E témakörben jelentős számú könyvet, tanulmányt jelentettem meg hazai, horvát és osztrák publikációkban. Az 1868. évi kiegyezési törvénycikk értékeléséről hasonló jellegű átfogó munka eddig nem jelent meg sem a magyar, sem a horvát tudósok részéről, tehát egy részben érintetlen vagy csak szűkszavúan tárgyalt területet dolgoztam fel.

Kutatásaim során a Magyar Országos Levéltár mellett még néhány megyei levéltárban (leginkább a Csongrád Megyei Levéltárban) folytattam hosszú és szorgalmas munkát, de ugyanakkor kutattam Horvátországban is, ahol a fiumei (rijekai) és eszéki könyvtárak mellett a legtöbb forrásanyagot a zágrábi Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban találtam. Ez a könyvtár őrzi a horvát szabor és a báni tanácsok jegyzőkönyvei, naplói mellett a legtöbb okiratot, oklevelet, és egyéb levéltári anyagot. Egy ösztöndíjnak köszönhetően a horvát fővárosban elemezhettem a kiegyezési korszakra vonatkozó okiratokat és azok másolatait. A felsoroltak mellett az 1848-as, valamint az azt követő horvát, egyéb délszláv és magyar sajtó szinte teljes egészét átnéztem mikrofilmen, kisebb részben nyomtatott formában. Ezekből, valamint például Jellasics báró báni kinevezésének okirataiból sokat tanulhattam

az akkori viszonyokról, és az 1848. évi események háttéréről, főleg a horvátoknak "szánt" szerepköréről. A Magyar Országos Levéltárban az országgyűlési naplók és jegyzőkönyvek mellett a minisztériumok munkájára vonatkozó okiratokat kutattam. A hosszú évek során pedig a pécsi és szegedi egyetemi könyvtárakban, valamint a magyar Országgyűlés könyvtárában és az Országos Széchényi Könyvtárban számtalan értékes adatra találtam, melyek jelentősen segítettek a téma feldolgozásában.

Végül gyakorlatilag a témakörben megjelent összes művet elolvastam, amelyek jelentős része magyar, horvát, szerb, szlovén, macedón, kisebb része pedig bolgár, orosz, és német nyelven készült. A könyvek mellett folyóiratokat, évkönyveket is tanulmányoztam. Ezeket is feldolgozva most már végleges képet kaptam a múltról, annak szereplőiről, légköréről és magáról a törvénycikk szövegéről, jelentőségéről és hatásáról a monarchiabeli, valamint a magyarországi és a horvátországi viszonyokra.

Jól fölkészülve vállalkoztam az értekezés megírására. Ebben a jogi, történeti és alkotmánytörténeti munkák nyújtottak segítséget, de kikerülhetetlen volt a korabeli politikatudomány és jogbölcseleti művek alkalmazása is. A jogtudományi módszereket illetően az értekezés elkészítésében a lehető legteljesebb metodológiai komplexitásra törekedtem. Ennek érdekében a vizsgált probléma természetétől függően alkalmaztam a fogalmi analízis, a történeti elemzés és a komparatiztika eljárásait, nem feledkezve meg az interdiszciplináris kontextusok kibontásáról sem. Az alkalmazott módszertani eljárások sokfélesége remélhetőleg nem eklekticizmust eredményezett, hanem egy, olyan értekezést, amely megfelel a kortárs jogtörténeti diskurzus követelményeinek.

III.

Az elért eredmények, összegzés

1. Elméleti alapok

A magyar-horvát állami közösség 816 évig (1102-től 1918-ig) tartott, és ez időben a két nemzetnek közös alkotmány- és jogtörténete volt. Ritka példa, hogy két ország ilyen hosszú ideig éljen közös államban, még hozzá igen békésen, noha – elsősorban – a 20. századi publikációkban erről a viszonyról igen sötét képet igyekeztek festeni. Pedig a horvát-magyar viszony igenis barátságosnak mondható, hiszen a két nemzet képviselői évszázadokon keresztül “testvéreknek”, vagy “testvér nemzetnek” nevezték egymást. Ha valóban olyan lett volna ez a viszony, amilyennek azt az aktuális politikai irányzattól nem teljesen mentes 20. századi irodalom jelentős részében bemutatták, akkor aligha nevezték volna a horvát és a magyar országgyűlési képviselők egymást “testvéreknek”.

Horvátország függetlenné válása után megváltozott a légkör is, így ismét lehetőség adódik a két nép közös múltjának a bemutatására, értékelésére. Két olyan nemzetről van szó, amelyek egymásra hatása óriási volt, és ez nemcsak politikai, jogi, vallási kérdésekben nyilvánult meg, hanem a közös értékrend, erkölcs, kultúra, tudomány kialakulásában, kibontakozásában, fejlődésében is. A számos közös történeti személy mellett a tudomány és a kultúra interaktív hatást gyakorolt a két nemzetre, amelyek annak ellenére is közel kilenc évszázadig együtt éltek, hogy két különböző nyelvet beszélnek. Magyarország múltja nem ismerhető meg teljesen, ha nem ismerjük Horvátországot, éppúgy, ahogy a magyar történelem is szerves része a horvátnak. Az elmúlt közel kilenc évtizedben ez a tény háttérbe szorult, ugyanúgy, ahogy ez történt a másik nemzet megismerése iránti törekvésekkel is.

2. Az államközösség értékelése

Az 1102-ben létrejött állami közösség élete felhőtlen volt egészen 1790-ig, amikor a magyar országgyűlésen fölmerült a magyar nyelv bevezetésének szükségessége, mire a horvát követek tiltakozásba kezdtek. Ekkor vetődött fel a *horvát kérdés*, amely 1790 és 1848 között a magyar országgyűlésen közjogi vitákat eredményezett. A magyar nemzeti mozgalomra adott válasz a horvát nemzeti eszme ébredése és a délszláv állam gondolatának a megszületése volt.

Évtizedekig – a Monarchia széthullásáig – tartó, közjogi kérdésekről szóló vita zajlott le horvát és magyar történészek, jogászok, jogtörténészek között. Ebben a 20. században több délszláv érzelmű jogtörténész is részt vett, akik elsősorban “Horvátország jogainak eltiprására” reflektáltak műveikben. A vita alapja az volt, hogy Szent László és Könyves Kálmán magyar királyok hogyan és milyen jogcímen foglalták el Horvátországot és Dalmáciát. Fölvetődött ugyanis az a kérdés, hogy miután Könyves Kálmán 1097-ben legyőzte Petar horvát király seregét, miért nem csatolta Horvátországot Magyarországhoz, és miért nem koronáztatta magát már akkor horvát királlyá, miért várt erre öt évet. Véleményem szerint az 1089 óta tartó trón körüli viszályok kimerítették a horvátokat, akik sehogy sem tudtak megegyezni új királyuk személyéről. Viszont a magyar királynak támaszt kellett találni Horvátország főurai körében, hiszen csupán a seregre támaszkodva nem tudta volna hosszasan uralni az országot. Ezért Kálmán megígérte a horvátoknak a Horvát Királyság jogainak és államiságának tiszteletben tartását. Ennek fejében Tengerfehérvárott (Biograd na moru, Belgradi supra mare, Belgrad ad mare) megkoronáztatta magát külön horvát-dalmát királlyá. Ez a cselekmény nem csak az elfoglalás ünnepélyes proklamálása lehetett, - habár Kálmán kétségtelenül tudatni akarta a horvátokkal és a szomszéd államok uralkodóival, valamint Álmossal is, hogy ő lett az ország királya -, hanem

bizonyára a magyar király ezzel ténylegesen magára vállalta a horvát királyi címmel járó összes jogot és kötelességet. Az egymással szemben álló horvát zsupánoknak és bánoknak, akik közül egyik sem érezte magát eléggé erősnek ahhoz, hogy pályázzon a trónra, talán az idegen Könyves Kálmán volt ekkor a legelfogadhatóbb uralkodó. Egyrészt, mert végre békét hozott az országba, másrészt pedig, mert örökösödési jogra is hivatkozhatott. Nem kell elfelejteni azt sem, hogy Kálmán személyében igen erős uralkodó lépett a horvát trónra, aki képes volt megvédeni az országot a külső támadásoktól.

Kálmán királytól kezdve a magyar királyok megtartották a horvátok régi kormányzatát, nem alkalmazták a vármegyerendszert, hanem megmaradt a zsupánságok hálózata, nem építettek ki külön horvát udvartartást, kincstárat, nem avatkoztak bele a horvát nemesség ügyeibe.

A 11. század végén és a 12. század elején történekről kialakult véleményeket három kategóriába csoportosíthatjuk. Az egyik állítás szerint Szent László, majd Könyves Kálmán királyok fegyverrel meghódították Szlavóniát, valamint Horvátországot és Dalmáciát, így azok Magyarország "meghódított részei" (*partes subjectae*) lettek, a horvátok pedig elveszítették az államiságukat. E véleménnyel szemben állt az a nézet, miszerint Kálmán király csak azután koronáztatta meg magát horvát-dalmát királlyá, hogy szerződést kötött (*Qualiter, Pacta conventa*) a tizenkét horvát törzs fejeivel. Az e felfogást támogatók azt állítják, hogy Horvátország és Magyarország perszonálunióban állt, és a két államot csupán a közös király személye kötötte össze. A Qualiter egyébként egy 14. századi okirat, amely az utóbbi nézetet vallók szerint mégis "az 1102-ben történekről szól".

A harmadik álláspont szerint Szent László és Könyves Kálmán királyok a horvát trónt az örökösödési joguk alapján foglalták el. Magam is e nézetet tartom valószínűnek, de

hozzáteszem azt is, hogy az örökösödési jogukat a magyar királyok tényleg fegyverrel érvényesítették.

A Horvátország és Magyarország közötti közjogi viszony részleteiről 1868 előtt nem rendelkezett egy törvény sem. Ezért fontos odafigyelni az oklevelekben vagy a Corpus Juris Hungariciben használt – Horvátországra vonatkozó – kifejezésekre. A *partes subjectae* (alávetett részek), *pars (partes) adnexae* (kapcsolt részek) és a *socia regna* fogalmak alkalmazásából is kiindulva igyekeztek a korabeli jogtörténészek megvilágítani Horvátország jogállását Magyarországgal szemben. Ugyanis eleinte a *partes subjectae* kifejezést alkalmazták Horvátországra, majd az 1606. évi bécsi béke 9. és 10. pontjában már a kapcsolt részek (*partes adnexae*) elnevezés került használatba, és ezután az okiratok csak ezt a fogalmat alkalmazták. Horvátország, Szlavónia és Dalmácia a 19. században kezdték magukat társországoznak (*socia regna*) nevezni és a “háromegy királyság” elnevezéshez ragaszkodtak, noha azt a magyar körök az 1868: XXX. tc-ig ellenezték.

Mindezek után mondhatjuk, hogy Horvátország Magyarország kapcsolt része volt, amely ugyan megtartotta a történelmi jogait és kiváltságait, de ugyanakkor a Magyar Királyság része volt, külpolitikailag, valamint a nemzetközi viszonyok szempontjából viszont nem volt semmilyen szerepe. A külföld számára Kálmán királytól kezdve már csak Magyarország létezett, az állampolgárság is magyar volt. 1526-ig azonban Magyarország és Horvátország között leginkább a perszonálunió fogalmával leírható kapcsolat állt fenn, amelyben a két államot a közös király személye kötötte össze. Később viszont Horvátország, Szlavónia és Dalmácia a Magyar Királyság tartományaivá váltak.

3. A közjogi vita

Az 1790–1848/49 közötti időszak a horvát–magyar ütközet révén véget vetett a több évszázados békés, barátinak nevezhető közös múltnak, melyet a közös alkotmány (Szent Korona), a közös civilizációs és kulturális értékekhez való kötődés, valamint a közös állam- és jogtörténet jellemzett, ami erős szálakkal fűzte össze a két népet. A magyar nemzeti eszme és a nemzetállam létrehozása, mint a magyar nemesség soraiban kitűzött cél, fölkelte a nemzeti öntudatot a horvátoknál is, akik viszont a céljuk megvalósítására irányuló kísérleteikkel korlátozták a magyar nemzetállam létrehozását. A horvát nemzeti eszme délszláv eszmévé nőtte ki magát, amelynek az volt a célja, hogy minél erősebb szláv szövetséget hozzanak létre a magyarokkal szemben. A horvát etnikai corpus nem volt egységes, hiszen a Horvát–Magyar Párt hívei – mint a délszláv gondolat ellenzői – jelentős politikai erőt képeztek. Az 1790-től egyre feszültebb politikai ellentéteket 1848-ban az udvar úgy használta ki, hogy a horvátokat Jellasics báró vezetésével bevette a magyarok ellen. A délszláv eszme, a horvátok “felhasználása” Magyarország függetlenné válása ellen az udvar részéről és a horvátok óhajainak mellőzése a magyar rendek által végső soron a magyar–horvát viszony elmérgesedéséhez és egyben az első egymás elleni fegyveres összecsapáshoz vezetett. Ezzel lezárult egy fejezet a magyar–horvát államközösség történetében, és egyben befejeződött az a közjogi vita, amely a pozsonyi országgyűlésen zajlott még 1790 óta főleg Fiume és Alsó-Szlavónia hovatartozásáról, a protestánsok egyenjogúságáról, és a magyar nyelv bevezetéséről.

A horvátok az 1848–49. évi események után csalódottan tapasztalhatták, hogy csupán eszközök voltak a magyar forradalom leverésében. A történetek után ugyanis “szolgálatukért” nem kaptak engedményeket az udvartól, sőt, az oktrojált alkotmány rájuk is vonatkozott, éppúgy, mint

Magyarországra. A horvátországi helyzet csak annyival volt jobb a magyarországinál, hogy nem vezették be a katonai kormányzást. A hivatalokban viszont bevezették a német nyelvet és az országba külföldi (németül beszélő) hivatalnokok érkeztek.

4. Horvátország különállása

A magyar-horvát államközösség kezdetétől a magyar alkotmány kiterjedt Horvátországra is, ám a horvátok ugyanakkor megtartották egyes külön intézményeiket. Horvát-Szlavon- Dalmátországoknak külön territóriumuk és belügyekre nézve autonómiája volt. A bán és a szabor közigazgatási, valamint jogszabály-alkotási szerepet töltöttek be. Habár a 18. század folyamán a szabor szerepe csökkent, az általa hozott határozatok az uralkodó szentesítése után, a belügyekre nézve, az állam lakóira kötelező erővel */vis legis/* bírtak. Horvátország, Szlavónia és Dalmácia igazságszolgáltatása a magyar bíróságoktól függetlenül működött. A hozzácsatolt részekben földtulajdonnal bírni, közhivatalt viselni, valamint a földesurak gazdatisztjének lenni csak a katolikusoknak volt joguk. A magyar hadiadót csak fele arányban voltak kötelesek fizetni, és mentesek voltak a katonai beszállásolástól és egyéb terhektől.

A Horvátország különállását biztosító jogokat "*horvát municipiális jogok*" cím alatt foglalták össze a 19. században. A 14 tételből álló *municipiális jogok* közül elsőként az emelkedik ki, hogy a Dalmát-Horvát-Szlavón Királyság a Magyar Korona elkülönített része, és mint ilyen saját törvények és szokásjogok által igazgatható. A *hárommegy* (mármint Horvát-Szlavón-és Dalmátországok) *királyságban* a király után a *bán* következik, aki az igazgatást a *szaborral* együtt végzi. A szabor jogosult saját törvényeket alkotni, melyeket a király elé terjeszt szentesítés végett. Ezt az autonómiát az 1790: LVIII. t.c. is megerősítette. A szabor választotta a *főkapitányt*, az

ítélőmestert (protonotarius), és javaslatokat tett a betöltendő báni méltóságra. A szábor 1790-ig az adókat szabta ki, és jogosult volt az újoncájlásra. A horvát rendi gyűlés képviselve volt a magyar országgyűlésen, de nem úgy, mint a magyar vármegyék, hanem mint külön királyság, két követ (oratores; nuncii regni) és az ítélőmester által. Külön fellebbviteli bírósága volt, a báni szék, amelytől korábban csak a királyi kúria elé lehetett fellebbezni. Horvátországban csak fele adót kellett fizetni. I. Lipót rendelete, és az 1741: XXXXVIII. tc. alapján nem kellett szállást adni a katonaságnak. Az insurrectio és a hadsereg Horvátország belügyének számított, jogában állt olcsó tengeri sót vásárolni, szabadon döntött a vallásügyi kérdésekben és a hivatalos nyelvről.

Noha a municipiális jogok - mint a különböző jogok összessége - elsősorban a rendek kiváltságai voltak, mégis biztosították Horvátország autonómiáját is Magyarországon, valamint a Monarchián belül. A municipiális jogok mint a történeti "horvát alkotmány" 1918-ig szerepeltek a horvát pártok politikai programjában.

Horvátország széles körű autonómiával rendelkezett, melynek kereteit a törvények szabták meg, azonban nem volt tisztázott a magyar-horvát viszony jogalapja. Erre volt hivatott az 1868-ban megkötött magyar-horvát kiegyezés.

5. Az 1868: XXX., illetve az 1868: I. törvénycikk elemzése

A magyar-horvát kiegyezés hetven szakaszból álló törvénycikk, amely Magyarországon mint 1868: XXX. tc., Horvátországban pedig mint 1868:I. tc. fogadtatott el. A törvénycikk pontos elnevezése a magyar változatban: *1868. évi XXX. törvénycikk a Magyarországi, s Horvát- Szlavón- és Dalmátországi közt fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről*, a horvát változatban pedig: *Horvátország, Szlavónia és Dalmácia*

királyságok száborának 1868. I. törvénycikke az Erdéllyel egyesült Magyar Királyság és Horvátország és Szlavónia királyságok közt fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény.

A törvénycikk cikkelyeit három csoportra oszthatjuk:

azokra, melyek Horvátországnak az egész Monarchián belüli helyzetére vonatkoznak;

azokra, melyek Horvátország és Magyarország közjogi viszonyait rendezik; és

azokra, melyek Horvátország autonóm ügyeire vonatkoznak.

a) Horvátország monarchiabeli helyzetére vonatkozó cikkelyek

Az 1868. évi XXX. tc. szerint, miután Horvátország és Szlavónia “századok óta mind jogilag, mind ténylegesen Szent István koronájához tartoztak, s a Sanctio Pragmatica is kimondja, hogy a magyar korona országai is elválaszthatatlanok egymástól”, egymás közt egyezményt kötöttek. A tc. 1. szakasza szerint Magyarország és Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok “egy és ugyanazon állami közösséget képeznek”, királyuk “egy és ugyanazon koronával”, “egy és ugyanazon koronázási cselekménnyel” koronáztatik meg, és “közös koronázási oklevél állapíttatik meg és állíttatik ki”. A koronázási oklevél eredetijét a magyar szöveg mellett horvát nyelven is meg kell szerkeszteni (2. szakasz)

Az egyezmény leszögezi, hogy a magyar-osztrák kiegyezést magában foglaló 1867: XII. törvénycikket és az annak alapján létrejött egyezményeket Horvátország is érvényesnek és kötelezőnek ismeri el, azzal, hogy “*jövőre hasonló alaptörvények és egyezmények csak Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok törvényes hozzájárulásával hozathassanak*” (4. szakasz). Az idézett alaptörvényeket és törvénycikkeket horvát nyelven is meg kell szövegezni, és ki kell hirdetni a száborban.

A magyar–horvát “állami közösségből következik továbbá, hogy mindazon ügyekre nézve, melyek a magyar korona összes országai, és Ő Felsége többi országai közt közösek vagy közös egyetértéssel intézendők, Magyarországnak, s Horvát-, Szlavón- és Dalmátországnak egy és ugyanazon törvényes képvisellel, törvényhozással, s a végrehajtást illetőleg közös kormányzással kell bírniuk” (3. szakasz).

A kiegészítési törvénycikk kimondja, hogy a koronázási oklevél kiadásával “Horvát-, Szlavón- és Dalmátországnak integritása és országos alkotmánya is biztosítandó.”

A koronázási oklevél jelentősége a horvátok számára többszörös. Elsősorban, mert az 1622-ben II. Ferdinándtól kapott koronázási okirat után többé nem állítottak ki a horvátoknak külön okiratot, így ez a joguk 246 év után újult meg. Továbbá az 1868: XXX. tc. alapján kiadott koronázási eskü volt az első horvát nyelvű koronázási eskü.

A horvátok ebből kifolyólag ugyan utaltak bizonyos mértékű államiségükre, de a törvénycikk szerint a király magyar, a koronázás pedig Szent István koronájával történik, így nem volt külön horvát király, hanem az csakis magyar lehetett. Ugyanakkor Horvát-, Szlavón- és Dalmátországnak olyan jogállása volt, amilyennel nem rendelkezett más ország a Monarchián belül, de Horvátország még Ausztriával szemben sem jelentett tényezőt, külön államot, hanem a külföld számára csakis, mint Magyarország része szerepelt.

b/ Horvátország és Magyarország közjogi viszonyait szabályzó cikkelyek

Az 1868: XXX. tc. 5. szakasza szerint – Szent István⁴⁶ koronájának országai és őfelsége többi országai közötti közös ügyeket kivéve – vannak olyan ügyek is, “melyek Magyarország Horvát-, Szlavón- és Dalmátországnak közösen⁴⁷ érdeklik, s amelyekre nézve a magyar korona összes országai közt a törvényhozás és kormányzat közössége az egyezmény

által szükségesnek ismertetik." Közös ügynek elsősorban az udvartartás költségeinek megajánlása számított, valamint az újoncajanlás, a védrendszer és a hadkötelezettséget illető törvényhozás, a hadsereg elhelyezése és élelmezése iránti intézkedések (6., 7. szakasz), a pénzügy, méghozzá azon belül az adórendszer megállapítása, az adók megajánlása, kivetése, behajtása és kezelése, az állami költségvetés megállapítása, az állami zárszámadások ellenőrzése, új államadósságok felvétele vagy a már meglevő adósságok konvertálása, az egyedáruságok és királyi jövedelmek (*jura regalia majora*) fölötti rendelkezés stb. A törvénycikk korlátozta a horvát–szlavón államföldbirtok eladását, amennyiben azt a horvát–szlavón–dalmát országgyűlés beleegyezésétől tette függővé (8. szakasz). A pénzrendszer kérdése, tengerészeti-, kereskedelmi-, váltó és bányajog, s általában a kereskedelem, vámok, távírda, posták, vasutak, kikötők, hajózás valamint a közös érdeklődés alá tartozó állami utak és folyók ügye (9. szakasz); az iparügy, az útlevélrendszer, az idegenek fölött gyakorlandó rendőrség, az állampolgárság, és honosítás ügye (10. szakasz) közös ügynek számított.

A magyar és a horvát szövegek összehasonlítása szempontjából érdemes megemlíteni, hogy a horvátok a "*háromegy királyság*", illetve a "*Dalmácia, Horvátország és Szlavónia királyságok*" kifejezést alkalmazták, ugyanebben a sorrendben. 1867-től kezdve a Bécsben készült dokumentumokban nem használták a szokásos "*Horvátország, Szlavónia és Dalmácia*" sorrendet, hanem mindig Dalmáciát emelték ki az első helyen, sőt néha ki is hagyták a szövegből. Ennek lényege, hogy az okiratkészítők - Bécs utasítása alapján - igyekeztek elválasztani Dalmáciát Horvát-Szlavónországtól, illetve hátráltatni azok egyesítését.

Az említett cikkelyeken kívül az 1868: XXX. tc. jelentős részben az ún. finansziális kiegyezésre vonatkozik (a 11-től a 30. szakaszig). Részletesen rendelkezik arról, hogy

Horvátország jövedelmének egy része beligazgatási költségeinek fedezésére, másik része pedig a közös ügyek szükségletére fordítandó. Az egyezmény 13. szakasza előírta, hogy *“a beligazgatási szükséglet fedezése után fennmaradt összeg fordíttassék a közös ügyek által igényelt költségekre.”* A közös kiadásokhoz Horvátországnak adóképesége szerint kellett hozzájárulnia a kétféle közös ügy fedezésére szükséges összeg 6,4407799%-ának megfizetésével (12. szakasz). Ez az összeg Horvátország egyenes és közvetett adóinak, valamint egyéb közjövödelmeinek 45%-ával fedeztetik, míg Horvátország bevételeinek 55%-a a közös költségek fedezésére fordul. Ez utóbbi összeget a közös kincstárba kellett beszolgáltatni, az előbbit pedig a *“horvát-szlavón országos vagy törvényhatósági pénztárba, ahova a társországok törvényhozása vagy kormánya kívánni fogja”* (16., 17. szakasz).

A kiegyezési törvénycikk megalapította a hatalmi szerveket: a közös törvényhozó testületet, a közös kormányt mint végrehajtó testületet, – amely a közös országgyűlésnek felelős –, valamint az uralkodót.

A törvényhozási jog azon tárgyakra nézve, melyek a magyar korona országai és a király többi országai közt közösek, valamint amelyek a Magyar- és Horvátország közt közösek, a közös országgyűlést illette, amely évente volt egybehívandó Pestre. Lakosainak aránya alapján Horvátország huszonkilenc követ által volt képviselve (Fiume nélkül) a *közös (magyar) országgyűlésen*. Területi gyarapodás esetén, valamint a horvátországi képviselők számának növekedése esetén a *“társországok”* delegációbeli tagjainak száma is arányosan növekedett (42. szakasz).

A főrendek házába két képviselőt küldtek a száborból (36. szakasz). Horvátország főrendjei, valamint az egyházi és világi méltóságok – akik 1848 előtt a magyar országgyűlés főrendi házában szavazati joggal bírtak –, a közös országgyűlés

felsőházának tagjai maradtak *“mindaddig, amíg a ház más alapokon nem rendelkezik”* (37. szakasz).

A szábor saját kebeléből választotta képviselőit arra az időszakra, amelyre a közös képviselőház megbízása terjedt. Ha időközben a szábor feloszlatták volna, a horvát képviselők tagjai maradtak volna a közös országgyűlésnek, amíg az újonnan összehívott szábor új képviselőket nem választ (34. szakasz). A horvát képviselők személyes nyilatkozási és szavazási jogait a közös ügyekben *“önállóan, utasítás nélkül, éppen úgy gyakorolják, mint a közös országgyűlés többi tagjai”* (35. szakasz).

A kiegészítő törvénycikk 38. szakaszában rögzítették, hogy amennyire lehetséges, a közös ügyeket a közös országgyűlésen előzetesen és egymás után tárgyalják, hogy a horvátországi képviselőknek *“saját országgyűlésükön, saját belügyeik intézésére évenként legalább három havi idő engedessék.”*

A közös országgyűlés költségeit, beleértve a horvátországi képviselők napidíját és szállásbérét is, a közös állampénztárból kellett fedezni. (59. szakasz).

A magyar *delegációba* – a horvát képviselők közül – a közös országgyűlésen választották meg a tagokat, méghozzá azon arány alapján, *“amely szerint a nevezett társországok a közös országgyűlésen képviseltetnek.”* A *delegációba* a képviselőház részéről négy, a főrendiház részéről egy tag került megválasztásra.

A végrehajtó hatalmat a közös ügyekben (a 10. szakaszban foglaltakat kivéve), a Budapesten székelő közös kormány gyakorolta saját közegei által, így Horvátország számára is. A *“társországok”* részére – azok érdekeinek képviselőjeként – a központi kormányhoz külön horvát–szlavón–dalmát tárca nélküli minisztert neveztek ki, aki szavazattal bíró tagja volt a közös miniszteri tanácsnak, és a közös országgyűlésnek volt felelős. Ez a miniszter képezte a kapcsolatot *“Ő Felsége s*

Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok országos kormánya közt" (44. szakasz).

c) Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok autonómiájára vonatkozó szakaszok

A 47. szakasz kimondta, hogy mindazon tárgyakra nézve, amelyek az egyezményben a közös országgyűlésnek és a központi kormánynak nem voltak fenntartva, Horvát-, Szlavón- és Dalmátországokat mind a törvényhozás, mind a végrehajtás körében teljes önkormányzati jog (autonómia) illeti meg.

Horvátország önkormányzati joga kiterjedt beligazgatási, vallási és közoktatási ügyeire és az igazságügyre, beleértve a tengerészeti jog kiszolgáltatásán kívül a törvénykezést is minden fokon (48. szakasz). A törvények szentesítési joga a koronáé maradt. A szentesített törvények az 1870: VI. horvát szábor által hozott törvény alapján az országgyűlésben kerültek kihirdetésre, majd a hivatalos közlönyben tették közzé őket. 1873 után már csak a közzététel volt szükséges. Az uralkodó természetesen élhetett azzal a jogával, hogy egyes horvát törvényeket ne szentesítsen.

A szaborról mint törvényhozó testületről a kiegyezési törvénycikk nem rendelkezett, hiszen ez Horvátország belügye volt. A törvényhozás nyelve éppúgy, mint a közigazgatásé és a törvénykezésé is, horvát volt Horvát-Szlavónország egész területén (56. szakasz). Az egyezmény kimondta, hogy Horvát-Szlavónország *"mint külön territóriummal bíró politikai nemzet, ezért, mint a belügyekre nézve saját törvényhozással és kormányzattal bíró országok képviselői mind a közös országgyűlésen, mind annak delegációjában a horvát nyelvet is használhatják"* (59. szakasz). A közös törvényhozáson alkotandó törvények az uralkodó által aláírt horvát eredeti szövegben is kiadandók és a száborhoz megküldendőek voltak (60. szakasz).

“Az autonóm kormányzat szervezését a bán előterjesztése és az uralkodó hozzájárulása alapján, a szábor alapította meg.” (54. szakasz)

A *“háromegy királyság”* országos kormányzatának élén a bán állt, aki a horvát szábornak volt felelős (50. szakasz). A bánt a magyar királyi közös miniszterelnök ajánlatára és ellenjegyzése mellett az uralkodó nevezte ki (51. szakasz). Az egyezmény 52. szakaszában rögzítették, hogy a bán többé nem lehet katonai személy, de a közös országgyűlés főrendi házának tagja maradt (53. szakasz).

Az egyezmény előírta, hogy a bánnak minden királyhoz intézett irata a horvát–szlavón–dalmát tárca nélküli miniszter útján történjék. Mivelhogy ez a miniszter a magyar kormány tagja volt, a bán érintkezése az uralkodóval 1868 után a magyar kormányon keresztül történt, így tehát a horvát bánnak érdekében állt jó kapcsolatban állni a közös kormánnyal.

6. A kiegyezési törvénycikk értékelése

A kiegyezési törvénycikket megelőző magyar–horvát közjogi viták az 1868: XXX. tc. létrehozásával nem fejeződtek be, hanem a kiegyezés elemzése, értékelése újabb vitát váltott ki. A horvát jogtörténészek által *“a horvát–magyar államközösség alkotmányának”* nevezett magyar–horvát kiegyezési törvénycikk elemzésével, értékelésével számos jogtudós foglalkozott, és két ellentétes vélemény alakult ki. Az egyik szerint Horvátország az Osztrák–Magyar Monarchián belül Magyarország része volt, mindenféle államjelleg nélkül. Ezt a nézetet a 19. század nyolcvanas éveiben képviselte Georg Jellinek bécsi professzor. Véleménye szerint Magyarország egységes (*unitáris*), bár Horvátország szempontjából jelentősen decentralizált ország volt. Ezzel a nézettel szemben állt a főleg a horvát és szláv jogtörténészek által képviselt szempont, amely szerint Horvátországnak volt saját államisága. A legmesszebbre ezen az úton talán H. J. Bidermann ment, aki

Magyarországot szövetségi államnak tartotta, amely két részből – Horvátországból és Magyarországból – állott, amiért az országot *“magyar-horvát országnak”* nevezte. Bidermann szerint Magyarország és Horvátország az állami szuverenitásukat az 1868: XXX. tc. alapján átruházták az állami közösségekre.

Az említett két álláspont között ingadozott a többi jogtudós véleménye.

Beksics Gusztáv szerint az 1868: XXX. tc. olyan jogokat adott Horvát-, Szlavón- és Dalmátországoznak, amelyek nem voltak *“egy állam tartománynak”* sem a világon. Beksics kiemelte, hogy az igazságügyi szempontokból még a svájci kantonoknak és az észak-amerikai szövetségben az egyes államoknak sem voltak ilyen tág jogaik, de Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok nem volt állam, mert az egykori önálló országok elvesztették önállóságukat, és alkotórészei lettek egy másik államnak, régi elnevezésüket megtartván; az állami létüket pedig csak az uralkodó pusztja címe képezte. A horvát királyság és az *“ország”* cím és régi jogai inkább történeti jelentőségűek voltak, mintsem tényleg az állam fogalmának jelzői. Horvátországnak – Beksics szerint – ahhoz, hogy állami jellege legyen, hiányoztak a miniszterek és a parlament is, nem volt állami területe sem, mert *“a magyar birodalomban csak egy állami terület van s ez a magyar, nem pedig horvát-magyar.”* A kiegyezési törvénycikkben elismert Horvát-Szlavónország területe szerinte nem egy *“állam”*, hanem egy *“autonóm tartomány”* territórium volt. Éppen ezért egy volt a honosság is, a magyar, a. *“Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok királya”* cím pedig csupán *“történelmi emlék”*, amelynek nem volt közjogi tartalma. Számára a koronázás a királyságnak a legkiválóbb jelvénye, Szent István koronája pedig csakis magyar.

Jászi Viktor szerint sem történtek változások a magyar állami egységet illetően az 1868:XXX. tc-ben, hiszen az az egységes

magyar államhatalom alkotása volt. Csak autonóm tartománynak tekintette az 1868:XXX. tc. fényében Horvátországot Ferdinándy Géza is. Szerinte a törvény nem érintette sem a királyi hatalomnak, sem a koronának, sem az állampolgárságnak – tehát magának az államnak – az egységét, azaz a Szent Korona országai továbbra is a magyar államot alkották. B. Jeszenszki Béla szerint is a *társországok* az egységes magyar államnak az 1868:XXX. tc. után is kiegészítő részei maradtak. Azt állította, hogy az állam egységes és kizárólag magyar volt még akkor is, ha azt két politikai nemzet alkotta. Erre utal a magyar állampolgárság, az ország neve – Szent István koronájának országai –, az állam feje (aki a külfölddel szemben csak, mint magyar király szerepel), valamint a szerződésekben szereplő Magyarország vagy Osztrák–Magyar Monarchia név. Tehát az 1868:XXX. tc. létrehozása után is a *“társországok” az “egységes magyar állam kiegészítő részei, mint annak hozatala előtt voltak.”*

Georg Jellinek bécsi professzor azt vallotta, hogy “államjogilag Horvátország és Szlavónia nem tesznek ki mást, mint magyar tartományt, bár igen széles körű autonómiával rendelkeznek, amelyet még hozzá csak hozzájárulásukkal lehet megváltoztatni, de ennek ellenére semmiféleképpen sem képez államot.” Magyarország, Horvátország, Szlavónia és Dalmácia királya csakis a “Magyarország királya.” (Der König von Ungarn). Jellinek ebben a kérdésben a zágrábi professzorral, Josip Pliverićsel folytatott vitája után valamit “puhított” a nézetein. Pliverić ugyanis azt állította, hogy Horvátország reálunióban állt Magyarországgal. Ezért Jellinek előállt a töredék állam (staats fragmente) nézettel, amelyben elfogadta, hogy Horvátország valamivel több volt – a kiegyezési törvénycikk szerint –, mint tartomány, de kevesebb, mint állam. Azonban nem tartotta Horvátországot igazi államnak, hiszen a “horvát király” számára nem létezett a magyar király léte nélkül.

Az említett álláspontokkal szemben állást foglalók azzal a kérdéssel fordultak az egységes magyar állam nézetét vallókhoz, hogy Magyarországnak miért kellett kiegyezési törvényt hozni a tartományával. *“Az unitáris állam egységes jogilag is. Tehát a központi államhatalom által létrehozott törvény már ipso facto kötelező az egész állam területén, így az Ausztriával kötött egyezmény (1867: XII. tc.) tehát mint lex positiva érvényes lett volna Horvátország területén is már 1867. március 30-án, ha Horvátország tényleg “csak Magyarország tartománya” lett volna. De éppen azért, mert Horvátország az nem volt kellett megkötni a magyar–horvát kiegyezést”* – állította a legnevesebb horvát jogtörténész, Ferdo Čulinović. Az ő nézetét vallották a 20. század során a horvát jogtörténészek, és kiemelték, *“ha Horvátország csak tartomány lett volna”*; akkor miért kellett a kiegyezésben leszögezni, hogy a kiegyezést egy részről Magyarország, más részről Horvát- és Szlavónországok kötötték. Az 1868:XXX. tc. 1. szakasza szerint Magyarország és Horvát-, Szlavón-Dalmátországok államközösséget képeznek. Ebből a zágrábi professzor arra a következtetésre jutott, hogy Horvátország és Magyarország összetett államot képeztek, tehát viszonyuk dualista viszonynak felelt meg. Véleménye szerint Magyarország *“több állam állama volt”*, vagyis, ahogy ezt az államtípust a korábbi német teoretikusok elnevezték, *“Staatenstaat”* volt.

A szerb Milan Vladislavljević úgy vélte, hogy a kiegyezéssel Horvátországnak bizonyos fokú politikai függetlenség is biztosított. A francia R. F. Daréste megjegyezte, hogy az egyezmény szerződés volt, amely törvényben kapott kifejezést, majd hozzátette, hogy a jogszabályok jelentős része alkotmányjellegű. A 70. szakasz kapcsán azt állította, hogy – mivel az egyezményt csak mindkét fél beleegyezésével lehet megváltoztatni – Horvátország autonóm állam volt. G. Horn megemlítette, hogy a kiegyezési törvénycikk alapján két

különböző szuverenitás keletkezett: a közös mellett még létezett a külön magyar, illetve horvát szuverenitás is. Az uralkodó közös, de mivel Horvátországnak elkülönített területe volt, Horn úgy vélte, hogy a közös állam reáluniót képezett. Megkülönböztette *Hungáriát (Hongrie)* Magyarországtól, *“mert az előbbi lakosságát nemcsak a magyarok, hanem a románok, szerbek, szlovákok és németek is alkották, mint egységes, legjelentősebb etnikai csoportok.”*

Nagy Ernő is úgy vélte, hogy Horvátországnak voltak bizonyos államiségi elemei. Seton Watson azt állította, hogy Horvátország önálló állam volt az Osztrák–Magyar Monarchián belül, Horvátországot államnak tartotta Eduard Bernatzik professzor is.

Fontos rávilágítani arra a kérdésre is, hogy milyen volt a viszony Horvátország és Magyarország közt. Az egységes magyar állam elméletét cáfolók között a két leggyakrabban említett államforma, mely fölmerült e kérdés kapcsán, a föderáció, valamint a reálunió volt.

Ebben a viszonyban föderációt látott H. J. Bidermann, és a szövetségi állam elméletét vallotta Friedrich Tetzler is, aki reálunióra emlékeztető jeleket vélt fölfedezni. A kiegyezésben reáluniót látott Karel Kadlec, Jovan Stefanović és Siegfried Brie, míg a zágrábi jogi kar egykori neves professzora, Josip Pliverić *“szűk reáluniónak”* nevezte az államot, és bár ennek az államjogi viszonynak az alapjellegei nem felelnek meg a reálunió karakterének, *“mégsem található másik megjelölés, amely jobban felvázolná Horvátországnak, mint államnak az államjogi helyzetét.”*

Luigi Palma és Josef Ulbrich *“aszimmetrikus reáluniót”* látott a magyar–horvát viszonyban. A 20. századi szerzők közül a francia jogász, Louis Le Fur nem fogadta el Jellinek véleményét Magyarországról, mint egységes államról, hanem azt túlzottnak és alaptalannak (*gezwungen und unbegründet*) tekintette. A párizsi egyetem professzora és a nemzetközi jogi

intézet tagja nem értett egyet az *aszimmetrikus unió* (ún. *unio realis inaequalis*) elmélettel sem. Úgy érvelt, hogy a reáluniónál két egymástól független szuverenitás egyesül egy fizikai személyen keresztül, ez pedig Horvátország és Magyarország esetére nem vonatkozott. Abból a tényből, hogy Magyarországnak külön parlamentje és kormánya (*eine besondere ungarische Volksvertretung und ein ungarisches Ministerium*) volt, ami Horvátországnak is megadatott – a közös országgyűlés és kormány mellett –, valamint hogy az 1868:XXX. tc. 70. szakasza szerint Magyarország önállóan nem változtathatta meg Horvátország jogait, arra a következtetésre jutott, hogy a Magyar Királyság *“ein Bundesstaat”* (szövetségi állam) volt. A horvát Josip Šarinić osztotta Le Fur nézeteit a reálunióról: *“A reáluniók számára jellegzetes, hogy a tagállamok önálló belügyi politikai életet folytatnak. A nemzetközi viszonyokban az államok közösen, mint a nemzetközi közjog egységes szubjektuma lépnek föl. A Magyar–Horvát reálunió tagállamai nevében – a Habsburg Monarchián belüli nemzetközi viszonyokban – az 1868:I. tc. alapján keletkezett unió lépett fel. A harmadik országokkal szembeni nemzetközi diplomáciai kapcsolatokban a Horvát–Magyar uniót az Osztrák–Magyarország közös külügyminisztériuma képviselte”* – érvel Šarinić, noha nem cáfolja, hogy az általa *“létrehozott”* horvát államiság csak jogi konstrukció. Azt állította, hogy *“jogilag Horvátország éppúgy szuverén állam volt, mint Magyarország, mellyel együtt reáluniót (föderációt) alkotott.”*

Az 1868:XXX. tc. alapján létrejött *“államközösség”* azonban nem volt szövetségi állam, azaz föderáció. Igaz, Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok megkapták a *“társországok”* címet, a szábert mint törvényhozó testületet a *“tartománygyűlés”* helyett az *“országgyűlés”* elnevezés illette meg a kiegyezési törvénycikkben, ám ez alapján mégsem lehet azt mondani, hogy Magyarország szövetségi állammá alakult

volna át. Ferdo Čulinović azon érvelése, hogy Horvátország *“mint tagállam átvitte az ügyeinek egy részét a szövetségi államra”*, csak részben fogadható el. Ha azonban ezt a nézetet el is fogadjuk, még akkor sem lehet szó föderációról, mert a két fél nem volt egyenrangú, sem a hatalom végrehajtásában, sem a törvényhozásban. Kétségtelen az is, hogy Horvátország nem tudta kifejezni a saját állami akaratát a harmadik államokkal szembeni kapcsolatban, hiszen az Ausztriával való viszonyban csakis Magyarország lépett fel. A külfölddel pedig egyedül az Osztrák–Magyar Monarchia létesíthetett kapcsolatokat.

Nem lehetett szó reálunióról sem, hiszen Horvátország nem volt független és önálló állam, amely Magyarországgal alkotott volna uniót. Márpedig uniót két önálló állam hozhat létre, amelyek bizonyos közös ügyek intézésére közös hatalmi szerveket hoznak létre. Kétségtelen, hogy Horvátország és Magyarország között léteztek közös ügyek, melyeket a közös szervek (országgyűlés, kormány) intéztek, de Horvátország nem volt önálló állam.

Nem fogadható el a *“több állam államáról”* (*Staatenstaat*) szóló nézet sem, hiszen ennek alapjául az a feltevés szolgált, hogy a kiegyezési törvénycikk államközi szerződés volt, melyet két *“állam: Horvátország és Magyarország”* kötött. Az 1868. évi egyezményt Horvátország és Magyarország mint két egyenjogú partner kötötte meg, és akár elfogadható Čulinović állítása, hogy a horvát szábor átruházta jogainak egy részét a *“közös magyar–horvát szervekre”*. A professzor azonban azt is állítja, hogy a *“közös szervek”* az ügyeket nem Magyarországtól kapott jog alapján végezték, hanem *ex mandatu* a horvát szábor részéről, vagyis *jure delegatio*. Ebből szerinte az következik, hogy Horvátországnak a kiegyezés után is megmaradt az államiság mindhárom eleme: *külön hatalmi szervezete, saját elkülönített territórium* és *“politikai nemzete.”* Valójában ezeket az elemeket biztosította az 1868:XXX. tc., de ugyanakkor az

“állami közösség” csorbította a horvátok korábbi jogait, így például: “*az újoncajanlás és a honvédelem elvesztése*” (az 1868:XXX. tc.7. szakasza); “*a pénzügyek átengedése*” (8. szakasz); “*bankügyek, posták, vasutak, kikötők, hajózás ügyeinek átruházása*” (9. szakasz); végül az állampolgársági ügyek “*közös ügynek való nyilvánítása*”. A horvát félt hátrányosan érintő megoldások között szerepelt az is, hogy a tárca nélküli horvát-szlavón-dalmát miniszter “*nem szolgálhatta a horvát érdekeket, hanem éppen ellenkezőleg a magyar érdekeket*”, hiszen a magyar kormány tagja volt, és a “közös országgyűlésnek” tartozott felelősséggel, nem pedig a szábornak. A bán szerepe is gyengült, és függő lett a magyar miniszterelnök személyétől, a tenger ügyében pedig Horvátországnak nem volt beleszólása a tengerészeti jogban. (48. szakasz).

Az 1868:XXX., illetve 1868:I. tc. ilyen sokféle értékelése elsősorban annak tulajdonítható, hogy a törvénycikk szövege nem egyértelmű. Nem osztom Ferdo Čulinović azon véleményét, miszerint a törvénycikk szándékosan zavaros annak érdekében, hogy a magyar fél könnyebben elfogadtassa a horvátokkal az egyezményt. Ezt annál is inkább tartom valószínűtlennek, mert a magyar bizottság a javaslat előkészítését a horvát küldöttségre bízta. Igaz, egyes vitás kérdések fogalmazása során a *deputációk* a törvénycikk könnyebb elfogadása végett maradtak a kissé “*homályos*” fogalmazásnál, ezért nem került be a törvényszövegbe az, hogy a “*társországok*” államot képeznek-e vagy tartományt, illetve valami mást, valamint hogy a területük “*állami*” vagy “*tartományi*” terület stb. Nehezen képzelhető el, hogy a magyar országgyűlés elfogadott volna egy olyan fogalmazást, mely szerint Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok “*államként*” szerepeltek volna a törvénycikkben, ugyanakkor a horvát szábor számára a “*tartomány*” megjelölés a törvénycikk elutasítását eredményezte volna. Homályos maradt az

1868:XXX. tc. utolsó, 70. szakasza is, a törvénycikk megváltoztatásáról. Lényegében a pontos fogalmak használatának kihagyásával a két *deputatio* saját akarata szerint értelmezhetette a törvénycikket.

A 70. szakasz nem támasztotta alá azt a horvát jogtudományban elterjedt állítást, hogy az egyezmény nemzetközi szerződés volt. A későbbi revízióknál látszott, hogy ez a szakasz megkötötte éppúgy a horvátok, mint a magyarok kezét, hiszen egyik fél sem tudta megváltoztatni az egyezményt a másik fél beleegyezése nélkül. A nemzetközi szerződés kifejezés nem a legpontosabb, habár kétségtelen, hogy két nemzet kötötte meg az 1868: I., illetve 1868: XXX. tc-et. A magyar közjog korábban is ismert ilyen *belső államalkotó szerződéseket* "az állam és részei között", bár véleményem szerint az 1868: XXX. tc. inkább "egyezményes törvény" volt, tehát különbözött a közönséges törvényektől, amelyek a kiegészési törvényt nem változtathatták meg. Habár a 70. szakasz szerint a horvát szábor részt vett a törvényalkotásban – a magyar országgyűlés és a király mellett –, mégsem beszélhetünk nemzetközi szerződésről, még akkor sem, ha tudjuk, hogy a szerződést Magyarország és –most már nem a "részei", hanem – a "társországok" kötötték. Tudniillik a kiegészési törvénycikk kimondja, hogy Szent István koronájának országai szétválaszthatatlanok. Horvátország tehát szerves része volt a magyar államnak, így Magyarországgal nem mint független állam, hanem mint "társország" kötötte meg az egyezményt.

Horvátország jogállását a 70. szakasz fényében leginkább Észak-Írország jelenlegi Nagy-Britanniabeli közjogi helyzetével tudom összehasonlítani, vagy esetleg Skócia, illetve Wales helyzetével az Egyesült Királyságon belül.

Arról, hogy Horvátország mégsem volt egyenjogú partnere Magyarországnak, több szakaszban is meggyőződhattunk. Elsősorban nem volt külön horvát–

szlavón–dalmát királyi méltóság, hanem az uralkodó csak magyar király volt. A királyi hatalom Horvátországban is magyar volt, mert Horvátországnak nem volt közvetlen kapcsolata a királlyal, s ezért nem tudta kifejezni saját *“állami akaratát”*.

A koronázás Szent István koronájával történt, és nem volt külön horvát koronázás. A királyi pecsét is ugyanaz volt Horvátországban, mint Magyarországon. A horvátoknak nem volt külön udvartartásuk sem. A külügyek szempontjából Horvát-, Szlavón- és Dalmátországoknak nem volt semmi jelentőségük; a külfölddel, sőt magával Ausztriával való viszonyában sem volt individualitása, hanem Magyarországon keresztül volt képviselve.

Végül, az állampolgárság az egész magyar államban egy és ugyanaz volt (1879:L. tc. 1. szakasza). Az autonómia számára létezett az a jog, hogy azokra az állampolgárokra, akik Horvát–Szlavónország területén községi illetőséggel bírtak, községi illetőséggel alkalmazandó volt a *“horvát–szlavón honos”* kifejezés, de ez az *“országos illetőség”* nem jelentett külön állampolgárságot.

Bár a közös szervek (kormány, országgyűlés) *magyar–horvát szervek* voltak, azok valójában *magyar országgyűlés* és *magyar kormány* voltak, és azokban képviseltetve voltak a társországok is.

Az 1868:XXX. tc. a *“társországok”* számára kétségtelenül igen széles körű autonómiát biztosított. Horvátországot saját területtel, széles körű autonómiával rendelkező *“társországnak”*, a területén élő lakosságot pedig politikai nemzetnek ismerte el, amíg a horvát ügyek intézését a horvát hatalmi szervekre bízta. Horvátország majdhogynem *“állam volt az államban”*, de Magyarország szuverenitása a *“társországok”* fölött nem volt kétséges, és több ügyben is kibontakozott. Említhetjük a királyi hatalmat, az

állampolgárságot és a külügyet, de hozzátehetjük azt is, hogy a közös hatalmi szervek is kétségtelenül magyarok voltak.

7. Az 1868:XXX. tc. utóélete

A kiegyezési törvénycikk sem Horvátországban, sem Magyarországon nem eredményezte a két nemzet közeledését, így az 1868:XXX. tc-ből nem alakult ki a két nemzet együttműködése és egymás iránti őszinte megértése. Sőt egy állandóan lappangó politikai válság kiindulópontja lett.

A törvénycikk végrehajtása és a "magyarosítási" kísérletek is rontottak a két nemzet közötti viszonyon, és gyakori konfliktusokat, illetve sérelmeket okoztak, melyek a horvátokat egyre inkább a délszlávok felé ösztönözték. 1868 után a két nemzet nem is értette meg egymást, mert a latin nyelv már nem volt hivatalos, a magyar pedig nem tanulta meg a horvátot, és ez fordítva is érvényes volt. Az oktatásból is lassan eltűntek a másik országra vonatkozó nyelvi, történelmi, jogi és egyéb tantárgyak, majd 1918-ban Horvátország és Magyarország külföld lettek egymás számára.

A 21. század elején tapasztalhatjuk, hogy a két nemzet eltávolodott egymástól, keveset tudunk a másiktól. A viszony megerősítéséhez, fejlődéséhez szükséges, hogy a két nemzet jobban megismerje egymást. Erre az oktatási intézetek is hivatottak.

A közös közjog tanulmányozása, tárgyalása, történelmi személyiségek, események felidézése és a jó szomszédság csak javítani tud a horvát-magyar baráti viszonyon. Ha ezzel a szerény munkámmal a további közeledést legalább részben elősegítettem, a fáradozásaimnak máris termett gyümölcse.

IV.

A témához kapcsolódó publikációk

Könyvek:

1.) Heka László: A szegedi dalmaták - Szeged : Gold Press Ny., 2000. - 272 p.

2.) Heka László: Horvát alkotmány- és jogtörténet - Szeged : JATEPr., 2000- 1. rész, 1848-ig. - 2000. - 309 p.

3.) Heka László: Adalékok Horvátország alkotmánytörténetéhez - Szeged : Goldpress, 2001. - 291 p.

4.) Ladislav Heka: Hrvatsko-madžarski povijesni kalendar (Horvát-magyar történelmi eseménynaptár), Croatica, Budapest, 2001. 303. p

5.) Heka László: A délszláv államok alkotmánytörténete, Szeged, Gold Press Nyomda 2002. 253. p.

6.) Ladislav Heka: Narodopis. Kulturno naslijedje na tlu Hrvatske (Népismeret. Horvát kulturális örökség), Croatica, Budapest

Az Oktatási Minisztérium nemzeti és etnikai kisebbségi népismereti tankönyvekre kiírt pályázatán díjnyertes alkotás. A könyvet az Országos Kisebbségi Bizottság javaslatára az oktatási miniszter **tankönyvvé** nyilvánította a középiskolák 9. és 10. osztály tanulói számára. Engedélyszáma: T 511.803/1999.

7. Heka László (Ladislav): Publikacije. Obrana i posljednji dani (Publikációk. Védelem és az utolsó napok), Croatica, Budapest, 2003. 206. p.

Megjelenés alatt:

Könyvek:

- Horvátország kulturális és művelődéstörténete, Bába Kiadó, Szeged, 2004. 295 oldal

- A magyar-horvát államközösség alkotmány - és jogtörténete, Bába Kiadó, Szeged, 2004. 244 oldal

- Horvátország alkotmány- és jogtörténete II. rész (1848–1918), JATEPress, Szeged, 2004. 248 oldal

- Povijest Hrvata Dalmatina u Segedinu (A szegedi dalmát-horvátok története), Croatica, Budapest, 2004. 101 oldal

Kivéve a 2. és 6. számban megjelölt könyveket, a többi könyv a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával került kiadásra, miután a Minisztérium által kiírt pályázatokon elfogadták és díjazták ezeket a műveket.

Lexikonok:

Leksikon Podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca, I. Svezak (A - Ba) /A Duna-melléki horvátok – bunyevácok és sokácok lexikonja I. kötet/, Szabadka, 2004. – azokban Adamović, Alaburić (Halaburić), Anikić, Antolović, Bajalić Matija és Mihajlo, Bajalić Adam és Balint Sandor – című fejezeteknek vagyok a szerzője.

Tanulmányok

- 1.) Heka László: - Adalékok Horvátország 1526 előtti alkotmánytörténetéhez. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica. Tomus LII. Fasciculus 4. Szeged, 1997. 29 p.

- 2.) Heka László: Az 1868. évi horvát-magyar kiegyezés a sajtó tükrében, Acta Universitatis Szegediensis De Attila József

Nominatae, Acta Juridica et Politica. Tomus LIV. Fasciculus 9, Szeged, 1998. 39 p.

3.) Heka László: A horvát bán Magyarország alkotmánytörténetében, Acta Universitatis Szegedienis, Acta Juridica et Politica, Publicationes Doctorandorum Judicorum, Tomus I, Fasciculus 8., Szeged, 2001. 201-238. p.

4.) Heka László: A horvát Sabor (Szábor) jogtörténeti szerepe, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXII. Fasc. 8., Szeged, 2002. 43. p.

5.) Heka László, Szondi Ildikó: Magyarok a Drávaszögben, Acta Juridica et politica Tom.44. fasc.5. (1993) 24 p.

6.) Heka László: A bunyevácok (dalmaták) Szeged életében. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXVI., Szeged, 1998., 63-183. p.

7.) Heka László: A horvát-magyar kiegyezésről. Az 1868:I. tc. illetve az 1868:XXX. tc. elemzése. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 1997. 3. p. 131-141. p.

8.) Heka László: Horvátország alkotmányos és választási rendszere. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 1995. 11-12. sz. 542-547. p.

9.) Heka László: Közös hőseink, Tiszatáj, Szeged, 2002. 10. sz. 45-59. p.

10.) Heka László-Szondi Ildikó: Magyarok a Drávaszögben, Statisztikai szemle, Budapest, 72. évf. 1994 4-5. sz. 298-306. p.

11.) Heka László-Szondi Ildikó: Jugoszlávia: ország, mely nem létezik. Juss, Szolnok, 1992. (5. évf.) 4. szám, 124-147. p.

12.) Heka, Ladislav: Znamenite osobe i obitelji iz hrvatsko-madžarske povijesti (A horvát-magyar történelem jelentős személyei és családjai). Godišnjak Hrvatskoga glasnika (Évkönyv), Čakovec (Csáktornya), 1997., 33-56. p.

13.) Heka, Ladislav: Doseljenje Hrvata u domovinu i uspostava hrvatske države (A horvátok honfoglalása és a horvát állam létrehozása). Godišnjak Hrvatskoga glasnika (Évkönyv), Čakovec (Csáktornya), 1997. 12-21. p.

14.) Heka, Ladislav: Rákóczi-jev ustanak i Hrvati (Rákóczi-féle fölkelés és a horvátok), Pogledi, Časopis za kulturu i društvena pitanja Hrvata u Madjarskoj (A magyarországi horvátok kulturális és társadalmi kérdésekkel foglalkozó folyóirata), Budapest, 2003., 3. szám, 4-13. p.

15.) Heka, Ladislav: Franjo Deák i Hrvati I. dio (Deák Ferenc és a horvátok, I. rész), Pogledi, Budapest, 2003. 3. szám, 17-25. p.

16.) Heka László (Ladislav): Obljetnice (Évfordulók), Hrvatski kalendar 2001, Budapest, 2001. 37-44. p.

17.) Heka László (Ladislav): Povijesne obljetnice (Történelmi évfordulók), Hrvatski kalendar 2002., Budapest, 2002., 37-47. p.

Megjelenés alatt:

Szerbia államiságának kezdetei, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica

Franjo Deák i Hrvati II. dio (Deák Ferenc és a horvátok II. rész), Pogledi, Budapest, 2004.

Kisebb tanulmányok:

18.) Heka László (Ladislav) Juraj II, Drašković 1525-1587 /Draskovics György/, Pannonisches Jahrbuch-Panonska ljetna knjiga, 1997., Pannonisches Institut, Güttenbach, Literas- Verlag , Wien /Bécs/, 1997. 74. p.

- Biskup Juraj II. Drašković (1525-1587), Panonski ljetopis-Pannonisches Jahrbuch-Pannon Évkönyv 2002., EU-Osterweiterung, Literas – Universitaetsverlag, Wien, 2002. 55. p.

19.) Heka László (Ladislav) - Zum 125. Todestag von Ljudevit Gaj /1809-1872/, Pannonisches Jahrbuch-Panonska ljetna knjiga 1997. Pannonisches Institut, Güttenbach, Literas-Verlag, Wien /Bécs/, 1997. 82-83. p.

- Zum 130. Todestag von Ljudevit Gaj (1809-1872), Panonski ljetopis-Pannonisches Jahrbuch-Pannon Évkönyv 2002., EU-Osterweiterung, Literas – Universitaetsverlag, Wien, 2002., 81. p.

20. Heka László (Ladislav): Ungarn und der Balkan, Panonski ljetopis-Pannonisches Jahrbuch-Pannon Évkönyv 2002., EU-Osterweiterung, Literas – Universitaetsverlag, Wien, 2002., 161-162. p.

21.) Heka László (Ladislav): Zbogom Jugoslavijo! (Isten veled, Jugoszlávia!) Panonski ljetopis-Pannonisches Jahrbuch-Pannon Évkönyv 2002., EU-Osterweiterung, Literas – Universitaetsverlag, Wien, 2002., 254-255. p.

